

TÉZISEK

Paksa Rudolf

A magyar szélsőjobboldali elit az 1930-as évek elejétől 1945-ig

Doktori (PhD) disszertáció

2011

1. A disszertáció témája

A Horthy-kori szélsőjobboldal egy meglehetősen heterogén politikai jelenség gyűjtőneve. Szélsőjobboldaliként sorolhatjuk be ugyanis mindazokat a politikai törekvéseket, amelyek radikális társadalmi és gazdasági – s ezekkel együtt személyi – változásokat követeltek, s mindezt túlbuzgó nacionalista és részben rasszista alapon tették. Ezek közös jellemzője még, hogy önmagukat más csoportokkal szemben definiálták: antibolsevisták, antikapitalisták, antiliberalisok, antiparlamentárisok, antiszemiták. Ha végigtekintünk a korszak szélsőjobboldalinak nevezhető politikai csoportjain, akkor jól látható, hogy ide sorolhatók az úgynevezett ellenforradalmi szerveződések, a radikális keresztényszocialisták, a fajvédők, a magyar fasiszták és nemzetiszocialisták, valamint az említett nagyobb csoportokba be nem sorolható, de azokhoz hasonló követeléseket megfogalmazó egyéni kezdeményezések.¹

A pártalakulásokat és az azokhoz köthető sajtót vizsgálva jól látható, hogy a korszak kezdetén az ellenforradalmi csoportok, fajvédők és keresztényszocialisták jelentették a magyar szélsőjobboldalt, mozgalmaik azonban az 1920-as évek közepére lényegében kifulladásra kerültek. A gazdasági világválság idején azonban megjelentek az olasz, majd egyre inkább német mintát másoló magyar nemzetiszocialista csoportok. A korszak második felében a szélsőjobboldalon belül egyre inkább ez az irányzat erősödött meg, noha a korábbi csoportok sem tűntek el teljesen. Az 1939-es választásokra azonban a legtöbb szélsőjobboldali már nemzetiszocialistának vallotta magát. Erre vall Kórody Tibor, a Nyilaskeresztes Párt

¹ Ezeket tekinti át Paksa Rudolf: Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban. = *Kommentár*, 2007/5. 68–75.; valamint Paksa Rudolf: Szélsőjobboldali pártprogramok a Horthy-korban. = *Politikai pártok a 19–20. században. Tanulmányok*. Szerk. Réfi Attila – Sziklai István. Bp., 2008, MTA–ELTE Pártok, pártrendszerek, parlamentarizmus kutatócsoport. 85–106.

parlamentari képviselője, s egyben egyik legaktívabb publicistája 1939 júliusában megjelent irányadó cikke:²

„Le kell szögeznünk, hogy mi szélsőjobboldaliak világszemléletünkben és programunkban magunkat az úgynevezett jobboldaltól élesen elkülönítettük és szót emelünk az ellen, mintha bennünket egymástól csupán fokozati különbségek, vagy pláne a program megvalósításának gyorsasági tempója – tehát csupán időbeli differencia választana el. A ’konzervatív közép’ álláspontja szerint a jelen rend [értsd: gazdasági-társadalmi-politikai berendezkedés – P.R.] jó és alkalmas a nemzet továbbfejlődésének biztosítására. [...] A jobboldal és a szélsőjobboldal álláspontja szerint hibákkal, igazságtalanságokkal van telítve az élet és ezen változtatni, ezt javítani kell. [...] A jobboldali világnézet álláspontja szerint [...] a rendszer javításra szorul, mert bár a liberális-kapitalista világrend motorja, gépezete még funkcionál, de módot ad a rosszhiszemű gépészeknek arra, hogy ezek segítségével a nemzet gazdasági életét helytelen irányba vezethessék. [...] Tehát a gépészt, a rendszer élvezőinek személyeit kell kicserélni.”

Ezzel szemben a szélsőjobboldalt úgy határozta meg, hogy ők a segélyakciók „szociális olajcseppjeivel” nem elégszenek meg, hanem úgy vélik, hogy

„nem csupán a gépész rossz és maga a gépezet jó – mint a jobboldal hirdeti –, hanem az egész gépezet kicserélésre szorul. [...] Mindezek alapján feltesszük az egyszerű kérdést: mélyreható bátor kézzel végrehajtott radikális intézkedések és változtatások nélkül meggyógyulhat-e ez a válság? Igen, vagy nem? Ha e kérdésre igennel felelsz – nem vagy szélsőjobboldali – ha nemmel válaszolsz, világnézeted folytán közénk tartozol. Ez a kérdés döntő jelentőségű, mert a válasz dönti el, hogy a munkanélküliek munkát kapjanak-e, vagy ’ingyenleves’, hogy földet kapjon-e a paraszt, vagy ígéreteket; hogy a ’szociális olajcsepp’ politikája helyébe végre igazi nemzeti érdekű szocializmus kerüljön.”

Kórody nézeteit egészítette ki Maróthy Károly 1941 őszén megjelent írása, mely már címével is beszédes: „A jobboldal ma – nemzetiszocialista”.³ Ebben Maróthy immár Kórodyn is továbblépve azt állította, hogy 1941-ben az tekinthető egyáltalán jobboldalinak, aki a külpolitikában a nemzetiszocialista Európába való bekapcsolódást, a belpolitikában pedig „zsidótlantást” és „szociális átalakulást” követeli.

Disszertációnkban a magyar nemzetiszocialista mozgalmak alaposabb feltérképezésére törekedtünk – mégpedig kiemelten annak elitjének teljesítményén keresztül. E témát négy megközelítésben vizsgáltuk. Elsőként a téma kutatástörténetét. E fejezethez szorosan kapcsolódik a dolgozat végén található teljességre törekvő bibliográfiai gyűjtés. Ezután

² Kórody Tibor: Mi választja el a „szélsőjobbot” a „jobboldaltól”. = *Magyarország*, 1939. július 20. 3.

³ *Pesti Újság*, 1941. október 1.

felvázoltuk a magyar nemzetiszocialista mozgalmak történetét. A meglehetősen összetett, s első ránézésre gyakran kaotikusnak tűnő nemzetiszocialista mozgalmak elkülönítése ugyanis elengedhetetlen a nemzetiszocialista politikai elit körülhatárolásához. Erre építve a harmadik fejezetben elemeztük a nemzetiszocialista politikai elit (képviselőik, miniszterek, pártvezetők) szociológiai összetételét, életútjuk sajátosságait. E prozopográfiai jellegű vizsgálat után a nemzetiszocialista elit szellemi teljesítményét vettük górcső alá annak sajtóján keresztül. Ehhez mindenekelőtt feltérképeztük a nemzetiszocialista lapok körét, s azok kötődéseit. Ezután bemutattuk, hogy kik voltak a nemzetiszocialista sajtó vezéralakjai (laptulajdonosok, szerkesztők, újságírók). Végül pedig egy konkrét sajtótermék – az általunk legszínvonalasabbnak tartott nemzetiszocialista folyóirat – bemutatásával igyekeztünk képet alkotni a nemzetiszocialisták szellemi hátszágáról.

Dolgozatunkban tehát négy különböző megközelítési mód (historiográfiai, politikatörténeti, szociológiai, eszmetörténeti) segítségével próbáltunk átfogó képet adni a magyar nemzetiszocialisták tevékenységéről, teljesítményéről. Az egyes fejezetek így különböző kérdések megválaszolását tették lehetővé. A historiográfiai áttekintés keretében igyekeztünk teljeskörűen számba venni a téma irodalmát, s ennek segítségével feltárni a főbb kutatási irányokat, s ezek eredményeit. A politikatörténeti áttekintésben e szakirodalmi bázisra és saját kutatásainkra támaszkodva vázoltuk föl a magyar nemzetiszocializmus történetét, belső tagoltságát. A prozopográfiai fejezetben arra kerestünk választ, hogy a vezető nemzetiszocialista politikusok (miniszterek, képviselők, pártvezetők) milyen közös tulajdonságokkal rendelkeztek, s mi különböztette meg őket a korszak más politikai irányzatainak képviselőitől? Végül pedig a sajtótörténeti fejezetben azt vizsgáltuk, hogy kik voltak a nemzetiszocialista véleményvezérek, s vajon volt-e komolyan vehető szellemi hátszága a magyar nemzetiszocializmusnak?

2. Fogalmi keretek

A meglehetősen heterogén szélsőjobboldal alaposabb vizsgálata megkövetelte, hogy az azon belüli kisebb alcsoportokat fogalmilag is jól elkülönítsük. Ezért dolgozatunkban a magyar történetírói hagyománytól eltérően nem használtuk szinonimaként a fasiszta, nyilas, nemzetiszocialista, hungarista stb. kifejezéseket. Ezek ugyanis különböző tartalmakat, a magyar nemzetiszocialista táboron belüli irányzatokat jelöltek. Az általunk használt legátfogóbb fogalom a „szélsőjobboldal” volt. Ebbe egyaránt beletartoztak az olyan

ellenforradalmi szervezetek, mint például a MOVE és az ÉME, továbbá a fajvédők, a radikális keresztényszocialisták, valamint a magyar fasiszták és nemzetiszocialisták.⁴ Ezen belül érdemben a harmincas években megjelent „új szélsőjobboldallal”, vagyis a nemzetiszocializmussal foglalkoztunk.

A magyar nemzetiszocialisták táborán belül elkülöníthetők (és ők maguk is elkülönítették magukat) az olasz mintát követő magyar fasiszták, s a német mintákat követők. A németeket másoló magyar nemzetiszocialistákat kezdetben magyar horogkereszteseknek nevezték. A horogkereszt használatának Hitler hatalomra jutása utáni magyarországi betiltását követően új jelkép terjedt el: a nyilaskereszt. A harmincas évek első felében a magyar nemzetiszocialisták táborán belül két nagyobb mozgalom alakult ki. A fővárosban és a Dunántúlon szervezkedők nyilaskeresztesnek (röviden nyilasnak) nevezték magukat, míg az Alföldön szervezkedő Böszörmény Zoltán követői kaszáskeresztesnek. Ez utóbbi azonban az évtized közepére elhalt, s helyét mindenütt átvette a nyilaskeresztes mozgalom. Ekkor terjedt el a nyilas(keresztes) kifejezés a magyar nemzetiszocialisták megnevezésére.

Az 1930-as évek közepén olyan újabb csoportok jelentek meg, amelyek markánsan el akarták különíteni magukat a korábbi szerveződésektől. Ezek közül idővel a Szálasi Ferenc köré csoportosulók váltak a legismertebbekké, ők nevezték magukat hungaristáknak. Alakult még egy átmenetileg sikeres párt is: a Nemzeti Front, amelynek hívei magukat magyarsocialistának nevezték – ez azonban a párt gyengesége miatt nem gyökeresedett meg. A negyvenes évek elején így tehát a magyar nemzetiszocialisták két táborát lehetett elkülöníteni. A Szálasi-pártiakat ekkor vagy hungaristának nevezték (ez volt ugyanis Szálasi eszmerendszerének neve), vagy nyilaskeresztesnek (a párt hivatalos neve ugyanis Nyilaskeresztes Párt volt). A Szálasi-párton kívül álló nemzetiszocialisták vagy egyszerűen nemzetiszocialistának, vagy a harmincas években meggyökeresedett fogalmat használva nyilasnak nevezték magukat (de a félreértések elkerülése végett nyilaskeresztesnek már nem igazán). Ez a kettősség a Szálasi-pártiak (hungaristák avagy nyilaskeresztesek) és a többiek (nemzetiszocialisták avagy nyilasok) között mindvégig fennállt, s a látható hasonlóságok miatt érthető módon okozott zavart az utókornak. A történeti hűség és a tisztánlátás érdekében disszertációnkban igyekeztünk e fogalmakat azok eredeti jelentésében használni.

⁴ Ezekhez lásd Paksa Rudolf: Jobboldali radikalizmus a Horthy-korszak első éveiben. = *Rubicon*, 2010/4-5. 116-124.; Paksa Rudolf: A Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt megalakulása és a fajvédők programja. = *Sic itur ad Astra*, 2005/3-4. 58-88.; Paksa Rudolf: Szélsőjobboldali mozgalmak az 1930-as években. = *A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948*. Szerk. Romsics Ignác. Bp., 2009, Osiris. 275-304.

3. Eredmények

A téma historiográfiájának teljes körű számbavételéből mindenekelőtt arra következtethetünk, hogy a magyar nemzetiszocialistákkal nem csak a szakirodalomban leggyakrabban idézett alig tucatnyi–kéttucatnyi munka foglalkozott, hanem több mint háromszáz kisebb-nagyobb dolgozat közölt legalább részben hasznos adalékokat. Ezekből kiderült, hogy a szakirodalom gyakran ismétli még ma is az 1945 előtt és után lejárató célzattal megfogalmazott hamis állításokat. Ezeket ismételte, s vitte át a köztudatba az eleve dogmatikus alapokon álló 1949 utáni állampárti történetírás. Bár az 1960-as évektől egyre több szakszerű munka jelent meg, az ekkor kiadott közismert összefoglalások mára sok szempontból revideálandók, állításaik fenntartásokkal kezelendők, mert gyakran ezekbe is bekerültek az ekkor már tényként kezelt csúsztatások és rágalmak. Feltűnő, hogy a kisebb résztémákat vagy helyi eseményeket vizsgáló (s gyakran eldugott helyeken publikált) írások gyakran jóval kevésbé voltak koncepciózusak, mint a nagyobb és ismertebb összefoglalók. Kétségtelen, hogy a hatvanas évek szerzői közül többen megdöbbenően széleskörű forrásbázison tárták fel a múltat, mégis érezhető, hogy időnként a történészek saját megszerzett tudásukat a kor elvárásaihoz kényszerültek igazítani. A másik oldalon a nyugati emigrációban megjelent, s a rendszerváltás után Magyarországon is újra kiadott visszaemlékezések és az azokra épülő történeti értékelések álltak. Ezek legalább annyi kritikával kezelendők, mint az állampárti történetírás. A rendszerváltás után – különösen az ezredfordulótól kezdődően – megjelent újabb szempontú vizsgálatok (újabb források bevonásán alapuló, s ideológiai megkötöttségektől is kevésbé terhelt tanulmányok) készültek. Ezek eredményei alapján ma sok kérdésben újraírható és újra is írandó a szélsőjobboldal története.

Disszertációnk második fejezetében a szakirodalmi eredmények és saját kutatásaink alapján erre tettünk kísérletet. Eközben mindvégig törekedtünk arra, hogy a politikai irányzatokat minél jobban elkülönítsük. Így tudatosan próbáltuk elkerülni a jobboldal és a szélsőjobboldal összemosását, valamint igyekeztünk eredeti megnevezésükkel is kifejezni, hogy a szélsőjobbaldalon belül is több alkategória különíthető el. S bár a szélsőjobboldal a harmincas évek második felétől már elsősorban magyar nemzetiszocialistának vallotta magát, a 1940-es években jól láthatóan kettévált e tábor: a Szálasi körül csoportosuló hungaristákra, és a lényegében fajvédő programot valló Imrédy–Pálffy-féle *Pártszövetség*re. Mellettük mindvégig léteztek kisebb szélsőjobboldali csoportok (például a régi fajvédők vagy a keresztényszocialisták). Ezek elkülönítése azért sem haszontalan, mert rámutat, hogy a

szélsőjobboldalon belül egymással versengő irányzatok léteztek. Éppen ezért az 1919-től 1944-ig ívelő szélsőjobboldali kontinuitásról beszélni teljesen megalapozatlan. Sem személyi, sem ideológiai kontinuitás nem mutatható ki például az 1920-as évek fajvédő mozgalma és a nyilasok között. Jellemző például, hogy a fajvédők vezéralakjai (Gömbös, Szabó Dezső, Eckhart, Bajcsy-Zsilinszky, Ulain, Lendvai, Héjjas) a harmincas években kivétel nélkül szembefordultak a nyilasokkal. Programjaik tüzetesebb vizsgálata arra is rámutat, hogy a harmincas évek nemzetiszocialistái sokkal radikálisabb társadalmi-gazdasági változásokat és az állam szerepének teljes átalakítását követelték, míg a fajvédők inkább csak kisebb-nagyobb korlátozásokat, az állam szerepének megerősítését, s emellett saját maguknak és híveiknek pozíciókat követeltek. (E különbséget érzékeltette egyébként Lackó Miklós az „úri fasizmus” fogalmának bevezetésével.) Figyelemreméltó, hogy az 1939-ben a Parlamentbe bekerült nemzetiszocialista politikusok jelentős része jól érzékelhetően fokozatosan visszatért a jóval kevésbé „felforgató” fajvédő nézetekhez.

A szélsőjobboldal történetének részletesebb áttekintése több elterjedt közhely ellenőrzésére és gyakran cáfolatára adott alkalmat. Így például egyértelműen a mítoszok körébe utalható az, hogy a harmincas évek magyar nemzetiszocialista mozgalmait a Harmadik Birodalom finanszírozta volna. A „guruló márkák” vádjá a kormányzat lejárató politikai kampányának a része volt. S bár a nemzetiszocialista mozgalmak pontos gazdasági háttere mindmáig feltáratlan, az elszórt adatokból – és abból, hogy a német támogatást igazoló bizonyítékkal sosem tudtak előállni a vád megfogalmazói – nyilvánvaló, hogy a kezdeti időkben csak a pártvezetők saját tőkéjére (pénzére, sajtójára, kapcsolataira és ismertségére) támaszkodtak. A harmincas évek közepétől aztán az egyre terebélyesedő mozgalom tagdíjaiból gazdálkodtak, s a harmincas évek végétől ehhez adódott hozzá nagypéldányszámú lapjaik nyeresége. A „német támogatás” ezekhez képest elenyésző lehetett, s ha volt, az valószínűleg nagyrészt nem is állami forrásból származott. Ami azonban teljesen egyértelmű: Szálasi egészen 1944 őszéig nem élvezte Hitler bizalmát és támogatását.

A másik újabban is divatos kérdés, hogy mennyiben tekinthetők a nyilasok „zöld” bolsevikoknak, ahogy már 1945 előtt is nevezték őket jobboldali és liberális ellenfeleik. E kérdésben hajlunk a hasonlóságok elismerésére, amennyiben a nemzetiszocialisták sikerrel váltak a fennálló rendszer leváltását ígérő alternatív politikai erővé. (Ez egyébként részben abból fakadt, hogy a Horthy-korban csak szűk határok között működhetett baloldali ellenzék, így a rendszer radikális megváltoztatását is csak jobboldalról lehetett a siker reményében felvetni.) Így volt lehetséges, hogy jelszavaik, sőt szavazóik is gyakran a baloldalról (különösen a szakszervezeti mozgalomból) érkeztek. A magyar nemzetiszocialista elit

tagjainak életútját vizsgálva azonban figyelemreméltó, hogy az ő körükben alig volt baloldali politikai múlttal rendelkező személy. A kevés kivétel közé tartozott Kassai-Schallmayer Ferenc és Málnási Ödön. Ami még feltűnő, hogy ők a nyilas pártok ideológusai lettek. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a magyar nemzetiszocialista elitben nem volt jellemző a baloldali előélet, de a pártideológusok számára nem bizonyult hátrányosnak a szakszervezeti és a marxista előképzettség. A kutatásaink során elszórta előkerült adatok azt bizonyítják, hogy az 1930-as évek második felében átmenetileg a középvezetői és helyi szinteken (főleg a munkásokat beszerzők között) többen is voltak a munkásmozgalmi múlttal rendelkezők. Többségük azonban az 1939-es sikerből már nem vehette ki részét, mert addigra marginalizálódtak.

Az 1939-es választási eredmények önmagukban is figyelemreméltóak. Rámutatnak ugyanis, hogy a társadalom jelentős része elégedetlen volt a fennálló rendszerrel, s radikális változásokat akart. E változásokat sokan a nyilasoktól remélték. Hamarosan kiderült azonban számukra, hogy a nyilas ellenzéki frakció – még ha a Horthy-korban nagynak is számított – nem képes programját átvenni a kormánytöbbségen. Ezt érzékelve sok szimpatizáns fordult el a nyilas pártoktól, ami viszont azokon belül bomlási folyamatot indított el. E folyamatokat erősítette a kormányzat és az állami szervek (különösen a bíróság, a csendőrség és a helyi közigazgatás) folyamatos nyomása, amihez a nagyobb civil szervezetek is gyakran csatlakoztak. A hivatalos szervek és a vezető civil szervezetek nyilasellenessége a Gömbös-kormánytól kezdve egyértelműen kimutatható, s az minden későbbi kormányt jellemezte. Hamis beállítás tehát úgy tekinteni a nyilasokra, mint a Horthy-kori elit „utolsó tartalékára”, vagy éppen a kormányzat által támogatott politikai csoportra. Valójában nagyon is keményen felléptek ellenük: megakadályozták nyilvános gyűléseiket, rendszeresen betiltották lapjaikat, feloszlatták pártjaikat, bírósági eljárást indítottak aktív tagjaik ellen, s rendeletben tiltották a köztisztviselők és a katonák párttagságát. Ezen felül rendszeresen voltak a célzott politikai lejárató kampányok velük szemben.

Sajátos módon azonban ez a fajta adminisztratív fellépés (lényegében politikai üldözés) kezdetben éppen ellenkező hatást ért el: mártírrá avatta őket, s megerősítette összetartozás-tudatukat. A választási rendszer mellett ez a kormányzati politika is hozzájárult ahhoz, hogy a Horthy-korban egyetlen ellenzéki politikai erő képviselői sem szerezhettek jelentős igazgatási tapasztalatokat. Így 1944-ben, majd 1945-ben, a rendszer leváltásakor is lényegében tapasztalatlan politikai garnitúra váltotta fel az addigi kormányzó elitet. Annyiban azonban hatásosnak bizonyultak az adminisztratív intézkedések, hogy sok nemzetiszocialista

politikus álláspontja enyhült fajvédővé. Ez és a „szélkifogás” taktikája együttesen oda vezettek, hogy 1944-re meglehetősen széles bázisa lett az egykori fajvédő programnak.

A nemzetiszocialista politikai elit szociológiai összetételének vizsgálata azt mutatta, hogy vezető politikusaik nem voltak képzetlenebbek riválisaiknál. Mind származásukat (családi háttér, vallás, társadalmi helyzet) tekintve, mind képzettségükre nézve (foglalkozásszerkezet, elért legmagasabb képzettség) hasonló képet mutattak a kormánypártiakéhoz. Mindkét csoport gyűjtőpárt volt: abban az összes társadalmi osztály, foglalkozás, vallás, karriertípus képviseltette magát. Jelentős különbségnek tekinthető viszont, hogy a nemzetiszocialista politikusok nem rendelkeztek jelentősebb politikai tapasztalattal, és komolyabb társadalmi presztízzsel sem. Ezeket ugyanis a kormánypártiak monopolizálták. A nemzetiszocialistákat a többi nagyobb ellenzéki csoporttal (szociáldemokraták, kiscgazdák, polgári liberálisok) összevetve feltűnő, hogy ezek közül egyedül ők szerveződtek gyűjtőpárttá, míg a többi ellenzéki alakulat kifejezetten rétegpárt jellegű maradt. Ennek fényében jobban érthető, hogy miért tekinthettek sokan a szélsőjobboldalra úgy, mint a kormánypárt alternatívájára. Egyúttal az is világos, hogy hatalomra kerülésük esetére miért volt bizonyosra vehető a sikertelenség: tapasztalatlanságuk ugyanis eleve nem tette lehetővé, hogy zökkenőmentesen vegyék át az állam irányítását. Azt sem felejtethjük azonban el, hogy hatalomra jutásuk előfeltétele 1944-ben nem is az alkalmasság, hanem a német követelések lehető legteljesebb kiszolgálása volt.

A szélsőjobboldal szellemi háttérét vizsgálva két megállapítást tehetünk. Elsőként azt kell hangsúlyoznunk, hogy az 1930-as évek második felében fokozatosan épült ki az a sajtó, amely teret adott nézeteiknek, programjuk kiforrásának. S ez egyúttal fokozatosan vonzotta a nemzetiszocialista táborba az értelmiséget. A vizsgált nemzetiszocialista folyóirat (a Matolcsy Mátyás szerkesztette *Új Európa*) pedig azt is bizonyította, hogy a nemzetiszocialisták mögött létezett számottevő értelmiségi háttér. Ez tehát a nyilasok képzetlenségéről szóló mítosz markáns cáfolata. Az azonban igaz, hogy ez az értelmiségi bázis a negyvenes években elszakadt Szálasiától, s átmeneti függetlenség után vagy a mérsékeltebb *Pártszövetség* vagy a kormánypárt radikálisai felé orientálódott.

A Szálasi-féle hungarizmus pontos támogatottsága nem becsülhető meg. Ami bizonyos, hogy uralmuk elsősorban a háborús vereség miatt omlott össze. Programjaik és kormányzásuk idején hozott döntéseik alapján úgy tűnik, hogy az általuk kiépített egypártrendszerű pártállam sok szempontból hasonlított az 1949 után kialakult rendszerre. S az is biztosra vehető, hogy politikai ellenfeleiket és vélt ellenségeiket (különösen a zsidóságot) eltávolították volna. Politikai alkalmatlanságuk azonban megállapítható,

amennyiben dogmatikus gondolkodásuk és fanatikus meggyőződésük nagyban lehetetlenné tett bármiféle (reál)politikát.

4. Köszönetmondás

Egy doktori disszertáció bizonyos értelemben soha nem egyetlen személy munkája. Abban ugyanis a doktorjelölt igyekszik megszerzett szakmai tudásáról a lehető legjobban számot adni. Éppen ezért köszönet illeti mindazokat, akik emberileg és szakmailag támogattak abban, hogy idáig eljuthassak. E körből kiemelkedik témavezetőm, Romsics Ignác, aki minden szempontból megtestesíti az ideális Doktorvateret. A disszertáció magját adó szociológiai kutatásban nyújtott segítségükért külön köszönet illeti Gábriel Dórát és Rémai Dánielt, valamint az adatbázis feltöltéséhez nyújtott fáradhatatlan és türelmes segítségéért édesanyámat, Takács Máriát. Ugyancsak hálás vagyok az *Eötvös Collegium*nak és az *Erasmus Kollégium*nak, hogy kutatásaim során ezek tagja lehettem, eredményeimet műhelyeikben csiszolhattam. Külön köszönettel tartozom e körből Ablonczy Balázsnak és Trencsényi Balázsnak. Hálás vagyok továbbá a *Politikatörténeti Intézet*nek és a Schmidt Mária vezette *XX. Század Intézet*nek, hogy kutatásaim egy-egy szakaszát ösztöndíjakkal támogatták. Természetesen köszönet illeti az *ELTE Történettudományok Doktori Iskolájának Új- és Jelenkori Magyar Történeti Oktatási Programját*, hogy témámat befogadta, s lehetőséget teremtett annak kidolgozására. A doktori képzésben oktató tanáraink közül Pritz Pálnak és Sipos Balázsnak vagyok különösen hálás. Sokat köszönhetek a Romsics Ignác köré szerveződött Horthy-kort kutató baráti társaság tagjainak, akikkel a *Magyar jobboldali hagyomány 1900–1948* című kötetet készítettük. Külön ki kell emelnem Gyurgyák Jánost, aki sosem mulasztott el érdeklődésével és biztatásával támogatni. Mindenképpen említést érdemelnek azok a könyvtáros és levéltáros kollégák (különösen a Politikatörténeti Intézet Levéltára, és az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai), akik segítőkészségükkel és türelmükkel szolgálták munkámat. Végül a Rácz Árpád szerkesztette *Rubicon*nak, az Ablonczy Balázs szerkesztette *Kommentár*nak, valamint az Egry Gábor szerkesztette *Múltunk*nak és a Balogh L. Béni által gondozott *Limes*nek mondhatok köszönetet, hogy felkéréseikkel időről-időre arra inspiráltak, hogy legújabb kutatási eredményeimet publikáljam.